

بررسی نقش فضای گردشگری مناطق شهری بر ارتقاء خدمات فرهنگی اکوسیستم (مطالعه موردی: منطقه یک شهر اردبیل)

عطا غفاری گیلانده^{۱*}، هما واعظی^۲

*۱- استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه محقق اردبیلی

۲- دانشجوی دکتری تخصصی جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی

* ایمیل نویسنده مسئول: a_ghafarigilandeh@uma.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۱/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۰۹

چکیده

گردشگری می‌تواند با تغییر دادن فرهنگ، میزان دریافت خدمات فرهنگی اکوسیستم را تغییر دهد. منطقه یک شهر اردبیل به عنوان یک فضای گردشگری و به دلیل وجود جاذبه‌های مختلف همواره به عنوان یکی از مقاصد گردشگران داخلی و خارجی شناخته می‌شود. لذا پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش فضای گردشگری منطقه یک شهر اردبیل بر ارتقاء خدمات فرهنگی اکوسیستم تدوین شده است. پژوهش حاضر از لحاظ هدف از نوع کاربردی است. روش تحقیق در این پژوهش ترکیبی (کمی و کیفی) است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات از روش پیمایشی (پرسشنامه) و نرم افزارهای تحلیل آماری SPSS و SMART PLS استفاده شده است. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل پرسشنامه‌ها نشان می‌دهد که بین فضای گردشگری در منطقه یک شهر اردبیل و ارتقاء خدمات فرهنگی اکوسیستم رابطه معنی داری وجود دارد. همچنین نتایج حاصل بکارگیری تکنیک کوپراس برای رتبه‌بندی عوامل خدمات فرهنگی اکوسیستم در میزان تاثیرپذیری از فضای گردشگری منطقه یک شهر اردبیل نشان می‌دهد که عامل دانش و ارزشهای آموزشی با بیشترین میزان (۰,۲۱۳) Qi در جایگاه نخست قرار دارد.

کلمات کلیدی

"فضای گردشگری"، "خدمات فرهنگی اکوسیستم"، "منطقه یک شهر اردبیل"، "SMART PLS"، "COPRAS"

۱- مقدمه

دست می‌آورند و شامل زیباشناختی، هویت فرهنگی، روابط اجتماعی، حس مکان، سیستم دانش و ارزش‌های آموزشی و غیره است (Alcamo et al., 2003). این خدمات ناملموس است و ویژگی‌های متفاوتی با سایر خدمات اکوسیستم دارد (Milcu et al., 2013)؛ زیرا براساس درک افراد از اکوسیستم ایجاد می‌شود، نه به دلیل ماهیت خود اکوسیستم (Dickinson and Hobbs, 2017: 183) و از رابطه میان محیط و افراد تولید می‌شود (Vaz and Santos, 2018: 168). به طور کلی با کاهش تعاملات فرهنگی میان مردم و محیط زندگی آن‌ها، هویت جمعی از دست می‌رود و به اختلالات فرهنگی و خلق اجتماع منجر می‌شود. همچنین فرصت لذت بردن از ویژگی‌های زیباشناختی و مزایای طبیعی و فرهنگی محیط محدود می‌شود و این موضوع آثاری منفی بر سلامت جسم و روح شهروندان خواهد داشت. این فرایند در نهایت به کاهش خدمات فرهنگی دریافتی از محیط منجر می‌شود و متعاقباً هزینه‌های بسیاری برای درمان بیماری‌ها، مشکلات زیست محیطی و مبارزه با جرائم به همراه خواهد داشت (Rudolf de Groot et al., 2006: 473). به عبارت دیگر نادیده گرفتن خدمات فرهنگی در مدیریت محیط زیست و تصمیم‌گیری‌های مرتبط با آن می‌تواند موجب نابودی سبک زندگی و هویت، به خطر انداختن سلامت افراد، افزایش

اکوسیستم شهری از تعامل میان سیستم اجتماعی یعنی انسانها و عناصر حاصل از سایر فرایندهای اکوسیستم مانند جریان انرژی، اطلاعات و مواد شکل می‌گیرد (Dover, 2018: 3). به عبارت دیگر اکوسیستم شهری ترکیب پیچیده‌ای از سیستم‌های زیستی طبیعی و مصنوعی است (Dizdaroglu, 2015: 119). این اکوسیستم بر پایه انسان و متأثر از تعاملات پیچیده میان اجزای سازنده، تنظیم کننده و نوعی مکانیسم است که فرایندهای اجتماعی و زیست محیطی را شکل می‌دهد (Bai, 2016: 2) و ارتباط مستقیمی با سلامت عمومی و کیفیت زندگی ساکنان شهری دارد (United Nations Conference and Sustainable Urban Development, 2015: 2). خدمات اکوسیستم منافع ارزشمندی هستند که یک محیط طبیعی به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم برای انسان فراهم می‌آورد (Daily et al., 2009). اصطلاح خدمات اکوسیستم مفهومی اصلی در زمینه توسعه پایدار است (Prijs, 2017). به طور کلی، خدمات اکوسیستم به چهار گروه اصلی دسته‌بندی شده است: خدمات تامین کننده، خدمات تنظیم کننده، خدمات فرهنگی و خدمات پشتیبان یا وابسته به زیستگاه (مثنوی و دبیری، ۱۳۹۶). خدمات فرهنگی اکوسیستم مزایایی غیرمادی است که مردم از محیط به

برای خدمات فرهنگی اکوسیستم شناسایی شد. جامعه آماری در این پژوهش به دو دسته تقسیم می‌شوند. دسته اول شامل گروه دلفی می‌باشد که برای شناسایی مولفه‌های عوامل خدمات فرهنگی اکوسیستم از نظرات آنها بهره‌گرفته شد. اعضای این گروه مجموعه‌ای از ۱۵ نفر بوده که همگی از متخصصان و کارشناسان و افراد صاحب نظر در زمینه توسعه گردشگری شهری بوده‌اند. این گروه از اساتید دانشگاه‌ها، مدیران، کارشناسان سازمان‌های مسئول در گردشگری و افراد دست‌اندر کار در این زمینه و جمعی از کارشناسان و خبرگان در امور مربوط به گردشگری می‌باشند که به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده‌اند. جامعه آماری دوم شامل شهروندان منطقه یک شهر اردبیل یا به عبارتی ساکنان، شاغلان و یا افرادی که به طور مستمر با منطقه مورد مطالعه ارتباط دارند می‌باشد. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده گردید و براساس این فرمول و با سطح اطمینان ۹۵ درصد و با ۷۰ درصد احتمال وجود صفت در جامعه تعداد ۳۸۴ نفر به‌عنوان نمونه تحقیق انتخاب شده است. روش نمونه‌گیری تصادفی ساده می‌باشد. جهت جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه محقق ساخته در قالب طیف لیکرت استفاده شده است. برای سنجش روایی پرسشنامه ابتدا از روش و تکنیک روایی محتوایی و صوری استفاده شده است که این مرحله با قضاوت متخصصان (اساتید دانشگاه) درباره متغیرهای تحقیق (عوامل خدمات فرهنگی اکوسیستم) جهت مشخص کردن اینکه این متغیرها از نظر محتوایی و صوری تا چه میزانی معرف محتوا و هدف‌های پژوهش هستند بهره‌گرفته شده است. همچنین برای سنجش روایی از روش‌های آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی (CR¹) و همچنین روش استاندارد میانگین توسعه‌یافته (AVE²) که در تحلیل عاملی تاییدی مرتبه دوم برای بررسی روایی همگرایی پژوهش کاربرد دارد استفاده شده است. مقدار ضرایب ذکر شده نشان از روایی و پایایی مناسب متغیرهای پژوهش دارد (جدول ۱).

جدول ۱: روایی و پایایی متغیرهای پژوهش

عوامل	تعداد سوالات	آلفای کرونباخ	AVE	CR
تنوع فرهنگی	۶	۰,۷۶۹	۰,۶۹۵	۰,۷۴۳
حس مکان	۶	۰,۷۰۹	۰,۸۲۱	۰,۸۰۲
روابط اجتماعی	۶	۰,۷۳۳	۰,۷۶۹	۰,۸۱۷
ارزشهای زیباشناختی	۶	۰,۷۶۱	۰,۸۳۳	۰,۸۳۳
میراث فرهنگی	۶	۰,۸۰۲	۰,۶۲۲	۰,۷۷۲
دانش و ارزش‌های آموزشی	۶	۰,۸۱۶	۰,۷۸۹	۰,۷۴۸
گردشگری	۵	۰,۷۵۱	۰,۶۸۱	۰,۷۸۴

نابرابری اجتماعی و بروز مناقشه در جامعه شود (Klain et al., 2014). فضای شهری، بستر شکل‌گیری منابع عرضه و تقاضای گردشگری است. (یعقوب‌زاده، ۱۳۹۳). از آنجاییکه امروزه به دلیل توسعه سریع، نامناسب و کمتر برنامه‌ریزی شده در بیشتر شهرهای کشور خدمات فرهنگی دریافتی مردم در معرض خطر قرار دارد (زنگی‌آبادی و تبریزی، ۱۳۸۶:۴۵)؛ بنابراین بررسی نقش فضاهای گردشگری شهری در توسعه و رونق خدمات فرهنگی اکوسیستم ضرورت و اهمیت ویژه‌ای دارد؛ زیرا چگونگی این ارتباط، در خلق ناهنجاری یا رونق فرهنگی شهر نقش تعیین‌کننده‌ای برعهده خواهد داشت (تبریزی و همکاران، ۱۳۹۹:۱۱۶). در واقع گردشگری می‌تواند حمایت نامحدود از منابع فرهنگی و طبیعی داشته باشد و باعث جلوگیری از تخریب آنها گردد (ایسکیپ، ۱۳۹۵:۳۳). در این راستا هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی نقش فضای گردشگری منطقه یک شهر اردبیل بر ارتقاء خدمات فرهنگی اکوسیستم می‌باشد. بر این مبنا این پژوهش به دنبال پاسخگویی به سوالات زیر می‌باشد.

عوامل و مولفه‌های خدمات فرهنگی اکوسیستم که تحت تاثیر فضای گردشگری شهری قرار می‌گیرند کدام‌اند؟
 آیا بین فضای گردشگری در منطقه یک شهر اردبیل و ارتقاء خدمات فرهنگی اکوسیستم رابطه معنی‌داری وجود دارد؟
 آیا تمام مولفه‌های خدمات فرهنگی اکوسیستم به یک اندازه از فضاهای گردشگری منطقه یک شهر اردبیل تاثیر می‌پذیرند؟
 با توجه به اینکه سوال دوم پژوهش علی است، می‌توان فرضیه زیر را برای آن چنین بیان نمود:
 به نظر می‌رسد بین فضای گردشگری منطقه یک شهر اردبیل و ارتقاء خدمات فرهنگی اکوسیستم رابطه معنی‌داری وجود دارد.

۲- روش انجام تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ هدف از نوع کاربردی است. همچنین، برای توصیف عینی و واقعی و منظم خصوصیات و ویژگی‌های منطقه مورد مطالعه از روش توصیفی - تحلیلی بهره‌گرفته شده است. روش تحقیق در این پژوهش ترکیبی (کمی و کیفی) است. در این تحقیق ابتدا با مطالعه مبانی نظری، ابعاد مختلف خدمات فرهنگی اکوسیستم مورد بررسی قرار گرفت و در نهایت ۶ عامل از جمله تنوع فرهنگی، حس مکان، روابط اجتماعی، ارزشهای زیباشناختی، میراث فرهنگی و دانش و ارزشهای آموزشی به عنوان عوامل تحقیق شناسایی شد. بطور کلی این عوامل تمامی جوانب خدمات فرهنگی اکوسیستم که به نحوی از فضاهای گردشگری شهری متاثر می‌شوند را در برمی‌گیرد. در ادامه برای شناسایی مولفه‌های عوامل خدمات فرهنگی اکوسیستم از روش دلفی استفاده گردید تا این مولفه‌ها به عنوان ابزاری برای سنجش تاثیرگذاری گردشگری بر خدمات فرهنگی اکوسیستم به کار گرفته شود. بدین ترتیب در طی دو مرحله متخصصان و صاحب‌نظران بر روی مهم‌ترین مولفه‌ها به توافق رسیدند که در نهایت ۳۶ مولفه

۱. Composite Reliability

۲. Average Variance Extracted

مدلیابی معادلات ساختاری

مدل معادلات ساختاری روشی برای بررسی روابط میان متغیرهای پنهان است که همزمان متغیرهای مشاهده‌پذیر را نیز در نظر می‌گیرد. این روش یک ساختار علی ویژه بین مجموعه‌ای از متغیرهای پنهان و متغیرهای مشاهده‌پذیر است (جیببی و عدن-ور، ۱۳۹۶). در حالت کلی، یک مدل معادلات ساختاری که از روش حداقل مربعات جزئی (PLS) در حل آن استفاده شده است، می‌بایست در دو مرحله تحلیل و تفسیر شود. ابتدا مدل اندازه‌گیری و سپس مدل ساختاری مورد تحلیل و تفسیر قرار خواهد گرفت. در یک مدل PLS، پایایی هر یک از شاخص‌های متغیرهای مکنون (سازه‌ها)، سازگار درونی (پایایی سازه) و همچنین روایی همگرا و روایی افتراقی مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد (هومن، ۱۳۹۷: ۵۶).

مدل COPRAS

در سال‌های اخیر، استفاده از روش کوپراس روش تصمیم‌گیری چند شاخصه به دلایل زیر کاربرد فراوان داشته است: سادگی روش محاسبه، زمان اندک محاسبه، رتبه‌بندی کامل گزینه‌ها، بهره‌گیری همزمان از مدل‌های کمی و کیفی، قابلیت محاسبه‌ای معیارهای مثبت (حداکثر) و معیارهای منفی (حداقل) به طور جداگانه در فرایند ارزیابی، تخمین درجه‌ی اهمیت هر گزینه به صورت درصد به منظور نشان دادن اندازه بهتر یا بدتر بودن یک گزینه و نیز تطبیق بیشتر با شرایط و واقعیت‌های محلی و تجربی (شفیعی ثابت و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲۲).

گام اول و دوم: تشکیل ماتریس وضع موجود براساس معیارهای طراحی شده و محاسبه‌ی وزن هر یک از معیارها براساس یکی از روش‌های وزن‌دهی.

گام سوم: نرمالیزه کردن ماتریس تصمیم‌گیری بر اساس رابطه ۱ که در اینجا q_i وزن معیار A_i و x_{ij} مقدار هر گزینه به ازای هر معیار:

$$d_{ij} = \frac{q_i}{\sum_{j=1}^n x_{ij}} x_{ij} \quad \text{رابطه (۱)}$$

گام سوم: نرمالیزه کردن ماتریس تصمیم‌گیری براساس رابطه‌ی ۲:

$$\sum_{j=1}^n d_{ij} \quad \text{رابطه (۲)}$$

گام چهارم: محاسبه‌ی مجموع وزن معیار نرمالیزه شده توصیف‌کننده‌ی آلترناتیوها؛ آلترناتیوهایی که با معیارهای مثبت محاسبه می‌شوند، با S_j^+ و آلترناتیوهایی که با معیارهای منفی محاسبه می‌شوند، با S_j^- نشان داده می‌شوند. مجموع S_j^+ و S_j^- براساس رابطه ۳ محاسبه می‌شود:

جهت پاسخگویی به سوال اول تحقیق از روش دلفی، جهت پاسخگویی به سوال دوم تحقیق از مدلیابی معادلات ساختاری و تحلیل عاملی تاییدی مرتبه دوم در محیط نرم‌افزار SMART PLS و جهت پاسخگویی به سوال سوم تحقیق از روش کوپراس استفاده شده است. در ادامه به شرح مختصر هر یک از روش‌های بکار گرفته شده در این تحقیق پرداخته شده است.

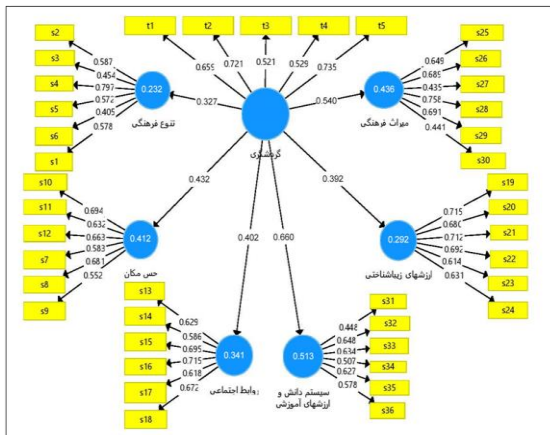
روش دلفی

برای شناسایی مولفه‌های عوامل خدمات فرهنگی اکوسیستم از روش دلفی استفاده گردید تا این مولفه‌ها به عنوان ابزاری برای سنجش تاثیرگذاری گردشگری بر خدمات فرهنگی اکوسیستم به کار گرفته شود. نتایج اولین راند و پرسشنامه‌های باز این دوره طبقه‌بندی گردید و برای استفاده در مراحل بعد ترکیب شد. در راند دوم که به صورت پرسشنامه‌های بسته می‌باشد از پاسخگویان خواسته شد تا به هر کدام از مولفه‌های استخراج شده از راند اول با توجه به میزان اهمیت آنها بین ۱ تا ۵ امتیازی اختصاص دهند. بازه قابل قبول برای انتخاب مولفه‌ها امتیاز میانی یعنی عدد ۳ یا اعداد بزرگتر از آن می‌باشد. بدین ترتیب در طی دو مرحله متخصصان و صاحب‌نظران بر روی مهم‌ترین مولفه‌ها به توافق رسیدند که در نهایت ۳۶ مولفه برای عوامل خدمات فرهنگی اکوسیستم شناسایی شد (جدول ۲).

جدول ۲: مولفه‌های خدمات فرهنگی اکوسیستم متأثر از فضای گردشگری

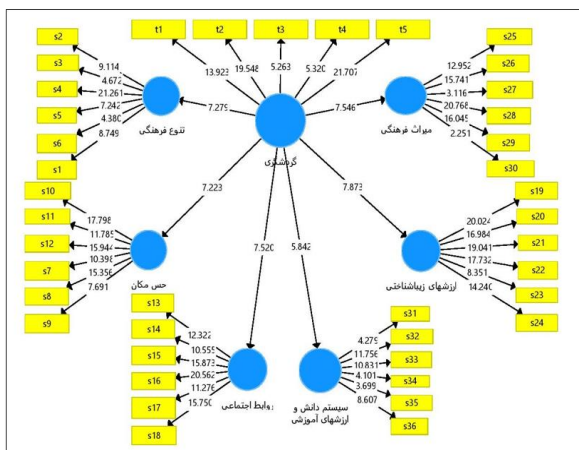
عوامل	مولفه‌ها
تنوع فرهنگی	انعطاف در برقراری ارتباط، تمایل به آشنایی با آداب و سنن فرهنگ‌های متفاوت، تبادل فرهنگی، کاهش تعصبات قومی در جامعه، احترام به افراد دارای فرهنگ‌های متفاوت، درک و اهمیت دادن به تفاوت‌های فرهنگی
حس مکان	دلبستگی و تعلق خاطر نسبت به شهر، حس مسئولیت اجتماعی، تصور و برداشت از شهر، شناخت از شهر، تداعی تجارب گذشته، ارزش و اهمیت شهر از نگاه شهروندان
روابط اجتماعی	تمایل به برقراری رابطه با سایر همشهریان، حس نوع‌دوستی و همدلی در شهروندان، کاهش نزاع و درگیری در جامعه، بهبود کیفیت روابط اجتماعی شهروندان، تقویت هویت ملی در شهروندان، ارتباطات درون خانواده در شهروندان
ارزشهای زیباشناختی	نظم بصری، بهبود کیفیت مبلمان شهری، زیبایی منظر، تنوع فضاهای شهری، خوانایی در فضای شهری، تناسب و تعادل در فضای شهری
میراث فرهنگی	احیاء هنرها و صنایع دستی، حفاظت از ابنیه تاریخی، حمایت از آثار فرهنگی، ارتقاء هویت فرهنگی - تاریخی، شناخت شهروندان از میراث فرهنگی، تقویت سنن محلی و فرهنگ بومی
دانش و ارزشهای آموزشی	بهبود اعتماد به نفس و هویت فردی، یادگیری احترام به حقوق دیگران، ارتقاء آگاهی و اطلاعات شهروندان از سایر فرهنگ‌ها، یادگیری استفاده صحیح از اموال همگانی، یادگیری تبعیت از قوانین و هنجارهای جامعه، یادگیری حفظ و حراست از جاذبه‌های گردشگری و آثار با ارزش

بزرگتر از ۰٫۱ یک میزان مشخص از تأثیر در مدل را نشان می دهد. اعداد روی مسیرها نشان دهنده ضریب مسیر، اعداد داخل دایره برای متغیرهای درون‌زا بیانگر R^2 و اعداد روی فلش‌های متغیر پنهان بیانگر بارهای عاملی است. در واقع فرض می‌کنیم که فضاهای گردشگری موجود در منطقه یک شهر اردبیل بر هر یک از عوامل تحقیق (خدمات فرهنگی اکوسیستم) تأثیرگذار است.

شکل ۱- اثرگذاری متغیر مستقل بر روی متغیرهای وابسته (ضرایب مسیر و بارعاملی)

بر طبق شکل ۱ میزان ضرایب مسیر که بیانگر شدت تأثیر است نشان می‌دهد که به ترتیب بیشترین تأثیر گردشگری بر روی عوامل سیستم دانش و ارزشهای آموزشی، میراث فرهنگی، حس مکان، روابط اجتماعی، ارزشهای زیباشناختی و تنوع فرهنگی می‌باشد. همچنین بررسی میزان R^2 مربوط به هر کدام از متغیرهای پنهان درون‌زا نشان می‌دهد که متغیر گردشگری همه عوامل مربوط به خدمات فرهنگی اکوسیستم را در حد مناسبی تبیین می‌کند. جهت بررسی معنی‌داری روابط بین متغیرها، یعنی معنی‌دار بودن اثرگذاری متغیر مستقل بر متغیر وابسته، از مقدار آماره t به دست آمده از خروجی مدل استفاده می‌شود. به گونه‌ای که مقدار آماره بزرگتر از ۱٫۹۶ برای معنی‌داری در سطح ۹۵ درصد اطمینان مورد قبول می‌باشد.

شکل ۲- آزمون مدل ساختاری (آماره t بین متغیرهای تحقیق)

$$s_j^+ = \sum z_i = +dij \quad \text{رابطه (۳)}$$

$$s_j^- = \sum z_i = -dij$$

گام پنجم: رتبه‌بندی مقایسه‌ای آلترناتیوها که براساس معیارهای مثبت (+) و منفی (-) محاسبه می‌شوند. اهمیت نسبی Q_j از هر آلترناتیو A_j طبق رابطه ۴ محاسبه می‌شود:

رابطه (۴)

$$Q_j = S_j^+ + \frac{S - \min \sum_j^n = 1s_j^- x}{s_j^- \sum_j^n = \frac{s_j^- x}{s_j^-}} = s_j^+ + \frac{\sum_j^n = s_j^-}{s_j^- \sum_j^n = 1 \frac{1}{s_j^-}}$$

گام ششم: اولویت‌بندی آلترناتیوها براساس Q_j

• محدوده مورد مطالعه

داخل بزرگراه شهیدا (شهید حاج قاسم سلیمانی) محدوده حوزه منطقه یک شهرداری اردبیل محسوب می‌شود که مساحت آن معادل ۹۶۲۹۳۸۱ متر مربع بوده و جمعیت آن بر حسب سرشماری سال ۱۳۹۵، ۱۱۳۴۷۶ نفر می‌باشد. این منطقه شامل بافت فرسوده شهری و همچنین هسته مرکزی و ترافیکی شهر می‌باشد. قسمت عمده خیابان امام خمینی (ره) بعنوان شاهراه اصلی شهر اردبیل، در حوزه منطقه یک واقع شده است. مطب و کلینیک‌های پزشکی، عمده بیمارستانها، بازار سنتی، کاروانسراهای تاریخی، انواع پاساژها، ادارات و سازمانهای دولتی از جمله استانداری و شهرداری، مصالحی اردبیل، محلات و مساجد شش‌گانه، بقعه شیخ صفی‌الدین اردبیلی، مسجد تاریخی جمعه مسجد و نیز خانقاه پیرهای اردبیل در حوزه منطقه یک قرار دارند. قسمت اعظم رودخانه بالیقلو؛ تنها رودخانه فعال و روان داخل شهر اردبیل در حوزه این منطقه جاری می‌باشد. پل‌های تاریخی همچون پل هفت چشمه، پل سیدآباد، پل ابراهیم آباد، پل یعقوبیه که بر روی رودخانه بالیقلو احداث شده‌اند از جاذبه‌های این منطقه به حساب می‌آیند. همچنین پارکهای قدیمی مانند پارک آزادی، پارک ملت، باغ وکیل و باغ عارف جزو فضاهای سبز حوزه منطقه یک می‌باشند (شهرداری اردبیل، ۱۳۹۸).

۳- نتایج

آزمون مدل ساختاری

در این بخش از تحقیق ضرایب مسیرهای مربوط به متغیرها مورد بررسی قرار می‌گیرد (اثرگذاری متغیر مستقل بر متغیر وابسته). اندازه ضریب مسیر نشان دهنده قدرت و قوت رابطه بین دو متغیر است. برخی محققان بر این باورند که ضریب مسیر

آماره T برای همه عوامل بزرگتر از ۱,۹۶ و همچنین مقدار Beta (میزان ضریب مسیر) برای تمامی عوامل تحقیق بزرگتر از ۰,۱ می باشد.

شکل ۲ نشان می دهد که گردشگری به عنوان متغیر مستقل بر روی تمامی عوامل شناسایی شده برای تحقیق (خدمات فرهنگی اکوسیستم) تاثیر می گذارد. همان طور که جدول ۳ نشان می دهد تمامی عوامل فرض شده برای مطالعه حاضر مورد تأیید قرار گرفته اند. زیرا مقدار P برای همه عوامل کمتر از ۰,۰۵، مقدار

جدول ۳: فرضیه پژوهش

فرضیه	رابطه	جهت رابطه	ضریب مسیر	t-value	p-value	نتیجه آزمون
۱	گردشگری	←	۰,۳۲۷	۷,۲۷۹	۰,۰۰۰	تایید
۲	گردشگری	←	۰,۴۳۲	۹,۱۲۹	۰,۰۰۰	تایید
۳	گردشگری	←	۰,۴۰۲	۸,۵۲۰	۰,۰۰۰	تایید
۴	گردشگری	←	۰,۶۶۰	۱۱,۰۱۹	۰,۰۰۰	تایید
۵	گردشگری	←	۰,۳۹۹	۷,۸۳۹	۰,۰۰۰	تایید
۶	گردشگری	←	۰,۵۴۰	۹,۶۲۳	۰,۰۰۰	تایید

$$GOF = \sqrt{(communality) \times (R\ square)} \quad \text{رابطه (۵)}$$

معمولا مقادیر به دست آمده از این فرمول که بالاتر از ۰,۳۵۰ باشد نشان از اعتبار قابل قبولی در مدل pls است. متوسط مقادیر اشتراکی مدل در تحقیق حاضر ۰,۱۸۷ و میانگین R^2 برابر با ۰,۳۷۱ می باشد؛ نهایتا GOF این مدل ۰,۶۰۹ به دست آمده که بیانگر مطلوبیت مدل می باشد.

اولویت بندی مولفه های خدمات فرهنگی اکوسیستم در تاثیرپذیری از فضای گردشگری منطقه یک شهر اردبیل بر اساس مدل COPRAS

همانطور که در جدول ۵ نیز مشاهده می گردد، در میان ۶ مولفه مورد مطالعه مولفه دانش و ارزشهای آموزشی با بیشترین میزان Q_i (۰,۲۱۳) در جایگاه نخست قرار گرفته است.

جدول ۵: اولویت بندی مولفه های خدمات فرهنگی اکوسیستم در تاثیرپذیری از فضای گردشگری منطقه یک شهر اردبیل بر اساس مدل COPRAS

Ni	Qi	رتبه	مولفه ها
۱۰۰	۰,۲۱۳	۱	دانش و ارزشهای آموزشی
۹۱,۷۱	۰,۱۹۶	۲	میراث فرهنگی
۸۷,۷۵	۰,۱۸۷	۳	حس مکان
۸۳,۵۴	۰,۱۷۸	۴	روابط اجتماعی
۶۶,۰۴	۰,۱۴۱	۵	ارزشهای زیباشناختی
۶۳,۵۸	۰,۱۳۶	۶	تنوع فرهنگی

۴- نتیجه گیری

به هنگام بررسی هر یک از انواع اثرات گردشگری (اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و محیطی) باید به خاطر داشت که این اثرات چند جانبه اند و تقسیم بندی آنها، آن طور که غالباً نشان داده شده،

آزمون بررسی کیفیت مدل های اندازه گیری

یکی دیگر از آزمونهای ارزیابی مدل اندازه گیری انعکاسی، آزمون بررسی کیفیت ابزارهای اندازه گیری آن است که از اعتبار اشتراک استفاده می شود. 1-SSE/SSO شاخص اعتبار اشتراک را نشان می دهد. اگر شاخص واری اعتبار اشتراک متغیرهای پنهان مثبت باشد، ابزار اندازه گیری کیفیت مناسب دارد. این شاخص در واقع توانایی مدل مسیر را در پیش بینی متغیرهای آشکار از طریق متغیر پنهان متناظرشان می-سند (جدول ۴).

جدول ۴- آزمون بررسی کیفیت مدل اندازه گیری

عوامل	1-SSE/SSO
تنوع فرهنگی	۰,۰۲۸
حس مکان	۰,۱۶۶
روابط اجتماعی	۰,۰۵۳
ارزشهای زیبا شناختی	۰,۰۳۸
میراث فرهنگی	۰,۲۰۱
دانش و ارزشهای آموزشی	۰,۲۹۴

آزمون بررسی کیفیت مدل ساختاری

معیار یا شاخص GOF که به معنی Goodness of fit می باشد برای برازش کلی مدل در تحلیل pls استفاده می شود. به عبارت دیگر ما از این معیار یا شاخص برای بررسی اعتبار یا کیفیت مدل در تحلیل pls استفاده می کنیم. این شاخص عددی بین صفر تا یک است که هر چه مقدار آن به یک نزدیکتر باشد نشان از اعتبار و کیفیت بالاتر مدل است. این شاخص به صورت میانگین R^2 و متوسط مقادیر اشتراکی به صورت دستی بر اساس رابطه ۵ محاسبه می شود (دیوید گارسون، ۱۳۹۷:۲۳۷).

دارد. به این صورت که تحت تاثیر فضای گردشگری حاکم بر منطقه مورد مطالعه؛ شهروندان مسائلی همچون احترام به حقوق دیگران، استفاده صحیح از اموال همگانی، تبعیت از قوانین و هنجارهای جامعه و حفظ و حراست از جاذبه‌های گردشگری و آثار با ارزش را آموخته‌اند و همچنین آگاهی و اطلاعات شهروندان از سایر فرهنگ‌ها نیز افزایش یافته است. لذا در راستای بهگشت فضای گردشگری منطقه یک شهر رادبیل و در نتیجه ارتقاء خدمات فرهنگی اکوسیستم پیشنهادت زیر ارائه می‌گردد:

- ✓ تقویت برنامه‌های آموزشی از طریق رسانه‌های محلی در زمینه ارتقاء آگاهی شهروندان درباره آثار و مزایای رونق فعالیت‌های گردشگری؛
- ✓ ایجاد بستر مناسب برای توسعه گردشگری اجتماع‌محور در راستای مشارکت هرچه بیشتر شهروندان در حمایت از فعالیت‌های گردشگری؛
- ✓ بهره‌گیری از آموزش‌های شهروندی در زمینه برخورد و رفتار مناسب با گردشگران و فرهنگ‌های متفاوت؛

آسان نیست؛ به بیان دیگر، نمی‌توان اثرات گردشگری را به سادگی و صرفاً تحت عنوان اثرات اجتماعی، زیست‌محیطی یا اقتصادی طبقه‌بندی کرد؛ بلکه این اثرات گرایش به داشتن ابعاد به هم پیوسته بسیاری دارند. در این پژوهش با بررسی مطالعات پیشین و دیدگاه‌های نظری، چارچوب تحلیلی بر این اساس استوار شده است که فضاهای گردشگری موجود در شهرها ارتباط معنی‌داری با خدمات فرهنگی اکوسیستم دارند. بنابراین یافته‌های این پژوهش در راستای تحلیل کمی و کیفی تاثیر فضای گردشگری منطقه یک شهر اردبیل بر ارتقاء خدمات فرهنگی اکوسیستم انجام شده است. نتایج نشان می‌دهد که فضاهای گردشگری موجود در منطقه یک شهر اردبیل باعث ارتقاء خدمات فرهنگی اکوسیستم در این شهر می‌گردد. زیرا مقدار آماره t همه متغیرهای تحقیق بالاتر از ۱,۹۶ می‌باشد. همچنین نتایج حاصل بکارگیری تکنیک کوپراس برای رتبه‌بندی عوامل خدمات فرهنگی اکوسیستم در میزان تاثیرپذیری از فضای گردشگری منطقه یک شهر اردبیل نشان می‌دهد که عامل دانش و ارزشهای آموزشی با بیشترین میزان Qi (۰,۲۱۳) در جایگاه نخست قرار

منابع

- اینسکیپ، الف. ۱۳۹۴. برنامه‌ریزی گردشگری: رویکردی یکپارچه و پایدار به برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری (چاپ دوم)، ترجمه محمود حسن‌پور و سعید داغستانی، انتشارات مهکامه، تهران.
- تبریزی، ن.، زال، م.، جعفرپیشه، م. ۱۳۹۹، نقش فعالیت‌های گردشگری در توسعه خدمات فرهنگی اکوسیستم‌های شهری (مطالعه موردی: منطقه ۳ شهر اصفهان)، پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، دوره ۸، شماره ۱، ۱۱۵-۱۳۶.
- حبیبی، الف.، عدن‌ور، م. ۱۳۹۶. مدل‌یابی معادلات ساختاری، انتشارات جهاد دانشگاهی، تهران.
- شفیعی ثابت، ن.، دوستی، ب.، قربانی، م. ۱۳۹۵. ارزیابی میزان آسیب‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی از پدیده خشکسالی با استفاده از مدل تصمیم‌گیری چند شاخصه کوپراس (مطالعه موردی: شهرستان دلفان)، نشریه جغرافیای طبیعی، دوره ۹، شماره ۱، صص ۱۱۹-۱۳۴.
- دیوید گارسون، جی. ۱۳۹۷. حداقل مربعات جزئی، ترجمه ابراهیم فرید، نشر مهرگان قلم.
- زنگی‌آبادی، ع.، تبریزی، ن. ۱۳۸۶. تحلیل فضایی مبلمان شهری محدوده گردشگری بخش مرکزی شهر اصفهان، مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان، شماره ۱، ۶۶-۴۵.
- مثنوی، م.، دبیری، م. ۱۳۹۶. ارزش‌گذاری خدمات اکوسیستم شهری به عنوان ابزاری برای برنامه‌ریزی شهرهایی پایدارتر، منظر، شماره ۴۱، ۳۵-۲۴.
- هومن، ح. ۱۳۹۷. مدل‌یابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم افزار لیزرل، انتشارات سمت، تهران.
- یعقوب‌زاده، ر. ۱۳۹۳. گونه‌شناسی گردشگری: ارائه چارچوبی برای تقسیم‌بندی انواع گردشگری، نشر جامعه‌شناسان، تهران.
- Alcamo, J. et al. 2003. Ecosystems and Human Well-Being. A Framework for Assessment a Report of Conceptual Framework Working Group of the Millenium Ecosystem Assessment, ISLAND PRESS.
- Bai, X., 2016, Eight Energy and Material Flow Characteristics of Urban Ecosystems, Ambio, Vol. 45, No.7, PP. 819-830.
- Daily, G.C., Polasky, S., Goldstein, J., Kareiva, P.M., Mooney, H.A, Pejchar, L., Shallenberger, R. 2009. Ecosystem services in decision making: time to deliver. Front.Ecol. Environ, Vol. 7 pp, 21-28.

- Dickinson, D. C., and Hobbs, R. J., 2017. Cultural Ecosystem Services: Characteristics, Challenges and Lessons for Urban Green Space Research, *Ecosystem Services*, Vol. 25, PP. 179-194.
- Dizdaroglu, D., 2015, Developing Micro-Level Urban Ecosystem Indicators for Sustainability Assessment, *Environmental Impact Assessment Review*, Vol. 54, PP. 119-124.
- Dover, J. W., 2018. Introduction to Urban Sustainability Issues, *Nature Based Strategies for Urban and Building Sustainability*, PP. 3-15.
- Klain, S., Satterfield, T. and Chan, K.M. 2014. What matters and why? Ecosystem services and their bundled qualities. *Ecological Economics*, Vol. 107, P. 310–320.
- Milcu, A. I., Hanspach, J., Abson, D., and Fischer, J. 2013. Cultural Ecosystem Services: A Literature Review and Prospects for Future Research, *Ecology and Society*, Vol. 18, No. 3, PP. 565-598.
- Prip, C. (2017). The Convention on Biological Diversity as a Legal Framework for Safeguarding Ecosystem Services, 29(B), 199-204. Raymond, C. M., Bryan, B. A., MacDonald, H., Cast, A., Strathearn, S., & Grandgirard, A. (2009). Mapping Community Values for Natural Capital and Ecosystem Services. *Ecol*, 68, 1301–1315.
- UN Conference on Housing and Sustainable Urban Development Habitat III, 2015, Issues Paper 11 – Public Space, Habitat III, New York, www.habitat3.org/the-new-urban-agenda/issue-papers.
- Vaz, A. S., and Santos, H. 2018. Transplanetary, Perspective of Cultural Ecosystem Services Extending Dickinson and Hobbs (2017) Definitions, Characteristics and Challenges of Cultural Services' Research, *Ecosystem Services*, Vol. 29, PP. 168-169.

Investigating the role of tourism space in urban areas on the promotion of cultural ecosystem services (Case study: District 1 of Ardabil City)

Ata ghafari gilandeh^{*1}; Homa Vaezi²

*1- Professor, Department of Geography and Urban Planning, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran

2- Phd student of Geography and Urban Planning, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran

*Email Address: a_ghafarigilandeh@uma.ac.ir

Abstract

Introduction

Ecosystem services are valuable resources that a natural environment provides directly or indirectly to humans. The term of ecosystem services is a key concept in the field of sustainable development. Cultural ecosystem services are the immaterial benefits and outcomes that people receive from the environment. These services are intangible and have different features from other ecosystem services. In general, with the decrease of cultural interactions between people and their environment, social identity is lost and it leads to cultural disorders and will lead to an isolated society. Also, the opportunity to enjoy the aesthetic features and natural and cultural benefits of the environment will be limited, and this will have negative effects on the mental and psychological health of the citizens. This process will ultimately lead to a reduction in cultural services received from the environment, which will in turn lead to high costs for the treatment of diseases and environmental problems and the fight against crime. In other words, ignoring cultural services in the environment and related decisions can destroy lifestyles and identities, endanger people's health, increase social inequality and cause conflicts in society. Urban space is the platform for the formation of sources of tourism supply and demand. Tourism can ultimately change the cultural services in the ecosystem by changing the culture. As the importance of culture in receiving cultural services in ecosystem becomes clear, the protection of culture becomes necessary; and since there is a mutually beneficial relationship between culture and tourism, the protection of culture and its expansion can be guaranteed by truism. District 1 of Ardabil city includes the central core of Ardabil city. Therefore, this region houses most of historical complexes of Ardabil city, which has a unique composition and spatial organization in terms of history. Also the oldest and most valuable textures and buildings of Ardabil city are located in this district. Therefore, the special touristic conditions of this district and due to the existence of various attractions it has always been known as one of the destinations of domestic and foreign tourists. Since this tourism space can play an important role in promoting the cultural services of the ecosystem, so it is selected as a case study of the present study.

Methodology

The present study is applied in terms of purpose. Also, descriptive-analytical method has been used to describe the characteristics and features of the study area in a realistic and systematic way. The research method in this research is a combination of quantitative and qualitative method. In this study, a sequential exploratory design of equal importance has been used. Also, for data analysis and information, survey method (questionnaire) and statistical analysis software SPSS and SMART PLS were used. The statistical population in this study is divided into two categories. The first category includes the Delphi group, whose opinions were used to identify the components of cultural services of the ecosystem. In this field there are, experts from professors, managers, experts in tourism and people working in this field and experts related to tourism; whom were selected by purposive sampling method. The second statistical population includes citizens of district 1 of Ardabil city, or in other

words, residents, employees or people who are constantly in contact with this study area. Cochran's formula was used to determine the sample size, and based on this formula, with a 95% confidence level and a 70% probability of having the characteristic in the community, 384 people were selected as the research sample. The method of this study is simple random sampling. The Delphi method was used to identify the components of factors of ecosystem's cultural services so that these components could be used as a tool to measure the impact of tourism on ecosystem's cultural services. Finally, 36 components were identified for ecosystem cultural services factors. Structural equation modeling and second-order factor analysis have been used to assess the significance of the relationships between the independent variable and the dependent variables. Also, COPRAS technique has been used to prioritize the components of ecosystem's cultural services in being affected by the tourism environment of district 1 of Ardabil city.

Conclusion

When considering the types of impacts of tourism (economic, social, cultural and environmental) we should consider the fact that segregating this multilateral effects and dividing them are not as easy as it seems. In other words, we cannot classify the effects of tourism only as social, environmental or economic effects. Rather, these effects tend to have many interconnected dimensions. In this study, by reviewing previous studies and theoretical perspectives, the analytical framework is based on the fact that tourism spaces in cities have a significant relationship with ecosystem cultural services. Therefore, the results of this study have been considered to be used to analyze the quantitatively and qualitatively of the impact of tourism in the district 1 of Ardabil city to promote then cultural services of the ecosystem. The results of the analysis of questionnaires show that there is a significant relationship between tourism in district 1 of Ardabil city and the promotion of cultural services in the ecosystem. Because the amount of t value of all research variables is higher than 1.96. So that the factor of knowledge and educational with t- value equal to 11.019 has the highest value and then the factor of cultural heritage with the value of 9.623, the factor of sense of place with the value of 9.129, the factor of social relations with the value of 8.520, the factor of aesthetic values with 7.839 and cultural diversity with 7.279 shows a significant relationship with tourism. Also, analyses of the amount of R2 related to each of the endogenous hidden variables shows that the tourism variable explains all the factors related to the ecosystem's cultural services in a relative way. The results of using the COPRAS technique to rank the factors of cultural services in ecosystem in the extent of being affected by the tourism environment of district 1 of Ardabil city, show that the factor of knowledge and educational values with the highest Qi (0.213) is in the first place.

Keywords

Tourism space; Cultural ecosystem services; District 1 of Ardabil City; SMART PLS; COPRAS